

Tadeusz Płuzański: **Humanizm i struktury**. Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa 1980, 316 stran.

Vědecká literatura socialistických zemí si v posledních letech stále více všímá strukturalismu, v němž oprávněně vidí vlivný filozoficko-metodologický proud, jehož působení je často nejen efektivní, ale i efektivní. Příspěvkem k této marxistické reakci na vývoj buržoazního myšlení je i práce polského filozofa T. Płuzańskiego, který si ve své knize všímá strukturalismu ve francouzsky mluvící oblasti Evropy, tedy té části tohoto směru, která bývá často ztotožňována se strukturalismem jako takovým. Płuzański přijímá toto poněkud zúžené pojetí i jeho důsledky pro časové omezení strukturalismu: pokud se stručně zmiňuje o jeho genezi, zdůrazňuje hlavně vliv E. Durkheima a F. de Saussure. Konečně, jeho práce ani nepostihuje všechny reprezentanty tohoto směru: i když se zmiňuje např. o Foucaultovi a Lacanovi, věnuje se především rozboru díla Lévi-Strausse, jako představiteli tzv. antihistorického strukturalismu, a J. Piagetovi a L. Goldmannovi jako genetickým strukturalistům. Kniha vrcholí a je zároveň uzavřena rozsáhlým rozбором díla L. Althussera, rozбором, který Płuzańskému umožňuje položit si otázku po vztahu strukturalismu a marxismu.

Tato otázka patří ostatně k základním motivům celé knihy. Płuzański se ptá, nakolik lze metod a výsledků strukturalismu použít i pro marxistické zkoumání člověka a společnosti. A právě v této souvislosti se mu jeví účelné dvojí zdělení strukturalismu: zprv na strukturalismus humanistický a antihumanistický a zdruhé na strukturalismus genetický a antihistorický. Přitom je nutné konstatovat, že podle Płuzańskiego je genetický strukturalismus většinou také humanistický a ahistoričnost se spojuje s antihumanismem. Výjimku v tomto spojení tvoří R. Barthes, jehož statický strukturalismus je podle Płuzańskiego zároveň strukturalismem humanistickým.

Płuzański kritizuje zejména antihistorické směry strukturalismu, a to na příkladě C. Lévi-Strausse. Ukazuje ideologické následky, které má primát synchronie před diachronií: Lévi-Straussův pesimismus týkající se jak vývoje a pokroku lidstva, tak smyslu lidského života. Souhlasí v této souvislosti se Sartrovým výrokem o strukturalismu jako o formě apoletiky kapitalismu. Uvedené momenty skutečně Lévi-Straussovo dílo obsahuje. Domnívám se však, že Płuzańskiego hodnocení antihistorického strukturalismu je do značné míry ovlivněno Topolského kritikou strukturalismu – i když se Płuzański na Topolského odvolává především v souvislosti s Althusserovým rozбором Marxovy metody v Kapitále. Płuzański si zřejmě neuvědomuje, že některé pesimistické rysy Lévi-Straussova světového názoru, i když objektivně mohou mít smysl, který naznačil Sartre, mohly vzniknout ze setkání se zanikajícími „primitivními“ společnostmi. Lze mít také pochybnosti o správnosti Płuzańskiego teze o tom, že důkazem pro existenci celkového pokroku lidstva je mj. skutečnost, že „primitivní“ společnosti se „buďto rychle přizpůsobí civilizačně pokročilejšímu společenstvem, nebo... přestanou existovat“ (s. 59).

Daleko kladnějšího hodnocení se od Płuzańskiego dostává tzv. genetickým strukturalistům, především Piagetovi. Płuzański si na Piagetovi cení skutečnosti, že na rozdíl od antihistorických strukturalistů činí centrem svého zkoumání člověka, že se snaží postihnout struktury v pohybu a že tento pohyb vysvětluje dialektikou strukturujícího a strukturovaného. Právě toto pojetí pohybu strukturu Piageta podle Płuzańskiego sblíží s marxismem. Je to sblížení o to cennější, že Piaget k němu dospěl cestou empirického výzkumu, že nebyl marxismem předem ovlivněn. Na druhé straně však Płuzański Piagetovi vytýká podcenění společenské stránky uvedeného procesu: „Marxismus vidí tyto vztahy především v rámci procesu společenské praxe, zatímco Piaget přenáší do obecné epistemologie abstraktní model, který zkonstruoval opíraje se o biologické a psychologické úvahy“ (s. 91–92).

V souvislosti s Goldmannovou „historickou sociologií“ se Płuzański soustřeďuje zejména na problém světového názoru a jeho role při interpretaci činnosti lidí. Kritizuje nepřesnou definici tohoto pojmu u Goldmanna, která znemožňuje, aby se pojem světového názoru stal přesným poznávacím nástrojem. Płuzański ukazuje složitost společenské skutečnosti a upozorňuje na fakt, že vztah mezi světovým názorem a činností člověka není zdaleka tak bezprostřední, jak si Goldmann představuje. Goldmannovo přecenění světového názoru vede podle Płuzańskiego také

k tomu, že při konkrétním výzkumu literárního díla je zanedbáván individuální přínos jednotlivce. Plužaňski upozorňuje i na určitý elitarismus, který se objevuje v Goldmannově pojetí člověka. Goldmann vcelku není s to polemizovat proti strukturalistické tezi o převaze struktury nad jednotlivcem. V jeho myšlení se objevuje deformovaný freudovský pojem libida, se kterým Goldmann mylně ztotožňuje vše, co v jednotlivcově vědomí není vědomím kolektivním. Určitou výjimku zde tvoří právě velké osobnosti.

Ačkoliv si tedy Plužaňski váží některých Goldmannových konkrétních výzkumů (např. jeho rozboru Pascalova pojetí člověka), konstatuje, že Goldmann podcenil význam rozboru společnosti, ochudil obsah vědomí jednotlivce a odtrhl jednotlivce od společnosti.

Při úvahách o Althusserově filozofii se Plužaňski soustřeďuje především na nejznámější a nejdiskusnější Althusserovy pojmy: „epistemologický zlom“ a „teoretický antihumanismus“. Plužaňski správně dokazuje, že Althusserova metoda „čtení Marxe“, která měla podle Althussera vést ke zvědečtění marxismu, má za následek destrukci subjektu i objektu poznání a nahrazení dialektického výkladu empirické skutečnosti abstraktní prací s pojmovými schémata. V této souvislosti Plužaňski formuluje svůj vlastní model marxistické metody poznání a několikrát se zabývá otázkou vztahu logického a historického.

Plužaňski dokazuje souvislost antihistorismu, antihumanismu a antiempirismu v Althusserově díle. Oprávněně přitom kritizuje Althusserův pokus odmítnout na jedné straně „ideologický“ humanismus v Marxově teorii, ale na druhé straně zachovat praktický humanismus socialistického hnutí. Althusserova kritika humanismu je podle Plužaňského správná, pokud se týká abstraktního buržoazního liberalismu, v němž je člověk chápán jako absolutně svobodný subjekt. Protikladem takového humanismu však není podle Plužaňského teoretický antihumanismus, ale skutečný Marxův humanismus, který je jak teoretický, tak praktický.

Recenzovaná kniha tedy nepodává vyčerpávající přehled názorů strukturalistů. Plužaňski se rozhodl použít děl jen některých známých osobností, studovat jak jejich filozofické předpoklady, tak ideologické následky a konfrontovat je s marxistickými názory na vztah člověka a struktur. Tento postup přinesl některé dobré výsledky v tom, že umožnil zdůraznit zejména rozdíly existující mezi strukturalismem a marxismem. Na druhé straně by však knize neškodilo prohloubení této konfrontace zejména při rozboru marxistických názorů, které jsou místy redukovány na poměrně známé teze. Kniha sama však může sloužit jako dobrý základ pro právě takové prohloubení analýzy.

Ivana Holzbachová

David Lamb: Language and perception in Hegel and Wittgenstein. Avebury Publishing Company, Bucks (England) 1979, 135 stran.

Studium různých souhrnných pohledů na filozofickou tvorbu toho nebo onoho národa je nesporně velmi užitečné, nemůže však nahradit četbu jednotlivých děl filozofů, příslušníků toho kterého národa. Dilem, které nám umožňuje pozoruhodným způsobem nahlédnout do tvůrčí dílny soudobé anglické filozofie, je studie Davida Lamba, lektora filozofie (University of Kent), „Jazyk a vnímání u Hegela a Wittgensteina“. Podle našeho názoru je zajímavá – zvláště z hlediska marxistických filozofů ze socialistických zemí – svým reflexem vývojových tendencí, které jsou, jak se zdá, typické pro filozofii dnešního Albionu.

Autor končí svůj krátký Úvod ujištěním, že ve svém srovnávání Wittgensteina s Hegelem v žádném smyslu nechce ukazovat, že Wittgenstein byl ovlivněn Hegelem, ale že se chce pokusit odhalit, v jakém rozsahu využila jazyková revoluce pozdního Wittgensteina do hegelovské a novohegelovské tradice, proti níž se původně sama definovala, resp. zjistit, v jaké míře tuto tradici potvrdila. Autor to považuje za ironii historie, hodnotu Hegelovy pozornosti. V Úvodu rovněž upozor-